

O INCURSIUNE ECUMENICĂ ÎN ROMÂNIA: RELAȚIILE DINTRE ORTODOXIE ȘI PROTESTANTISM DUPĂ 1989

Huub Vogelaar

Rezumat: În anii dinaintea de 1989 exista o mișcare ecumenică înfloritoare în Europa de Est. Totuși, deoarece aceasta fusese cu precădere inițiată și mai apoi susținută de regimurile comuniste ale vremii, ecumenismul a fost privit cu suspiciune, pierzându-și buna reputație. În ultimii 15 ani, bisericile și-au urmat propriile căi, adesea independent unele de altele. În prezent, situația este în curs de schimbare. Autorul acestui articol vorbește despre dezvoltarea relațiilor dintre ortodocși și protestanți în ultimii 15 ani și despre apariția unei mișcări mai pronunțat ecumenice în România de azi.

Introducere

Se întâmplă să fiu privit cu scepticism atunci când afirm că am desfășurat un proiect de cercetare referitor la relațiile ecumenice în România ultimilor 15 ani. Există sentimentul că ecumenismul în Balcani nu funcționează. În articolul *Ostilitate ecumenică*, Alexander Belopopsky observă că în noul context de după prăbușirea comunismului, tensiunile dintre ortodoxie și protestantism au devenit evidente în România, unde minoritatea protestantă este strâns legată de etnia maghiară.¹ O privire mai atentă relevă că există, într-o anumită măsură, relații bune între cele două confesiuni în unele zone, în special la nivel local. Am remarcat acest lucru, de pildă, la Sibiu, în octombrie 2003.² Înainte de schimbările din Decembrie 1989 interacțiunile teologice bilaterale erau destul de bine dezvoltate în România. Sunt, deci, aceste relații pozitive sau defectuoase, sau deopotrivă? Care a fost evoluția contactelor dintre ortodoxie și protestantism după 1989? Acest articol își propune să răspundă la aceste întrebări.

Teologul ortodox Ion Bria afirmă că există numeroase puncte de intrare în situația religioasă și politică actuală a României. Cercetătorii se pierd adesea în hățișul contradicțiilor din contextul românesc³ Sunt, deci, conștient de limitele acestei investigații și de riscul de a nu trata corect unele aspecte ale relațiilor ortodox-protestante din ultimii 15 ani. Mă refer mai ales la aspecte de ordin politic, cultural, etnic, economic, social și istoric. În limita posibilului acestea sunt evidențiate, dar

---

¹ Belopopsky, Alexander, 'Between Chaos and Kairos: Churches, Ecumenism and the WCC in Central and Eastern Europe 1989-2003', (*Între Haos și Kairos: Bisericile, Ecumenismul și Consiliul Mondial al Bisericilor în Europa de Est – 1989-2003*), *The Ecumenical Review* 56/1 (2004), p. 79.

² Vogelaar, Huub, 'Oecumene in het land van Dracula, Samen op weg in Roemenië', *Wereld en Zending*, 33/2 (2004), pp. 47-54.

³ Bria, Ion, 'Evangelism, Proselytism, and Religious Freedom in Romania: An Orthodox point of view' (Evangelism, prozelitism și libertate religioasă în România: un punct de vedere ortodox), *Journal of Ecumenical Studies* 36/1-2 (1999), p. 163.

cadrul unui articol limitează capacitatea autorului de a reliefa toate subiectele implicate, în special cele complexe precum problemele etnice. Prima mea intenție este de a ilustra ceea ce participanții români ei înșiși expun, dacă se întâlnesc. Articolul de față se bazează pe literatura specifică, pe propriile mele experiențe și interviuri. Inițiat ca o investigație a relațiilor dintre ortodocși și protestanți, s-a dovedit curând că și celelalte confesiuni creștine erau parte a evoluțiilor ecumenice recente. Se cuvine, deci, ca și acestea să fie menționate.

Romania

România, un stat republican situat în Europa de Sud Est, are o populație de aproape 22 milioane locuitori. Peste 90% dintre aceștia sunt români, aproape 7% maghiari, restul având altă origine etnică. După Primul Război Mondial, Transilvania a redevenit parte a României. Aceasta a condus la creșterea numărului de minorități etnice și religioase. Există o legătură apropiată între identitatea etnică și apartenența confesională. Majoritatea locuitorilor sunt membri ai Bisericii Ortodoxe. În zilele noastre milioane de români trăiesc în diaspora.⁴ Bisericele libere sau neo-protestante⁵ au crescut puternic în ultimii ani, ajungând la peste jumătate de milion de aderenți. La 15 ani de la moartea dictatorului Nicolae Ceaușescu aproximativ o treime din populația României trăiește în sărăcie. Efectele degringoladei din sistemul de protecție socială sunt resimțite mai ales de cei în vârstă, de bolnavi, invalizi, romei și cei ce trăiesc în familii numeroase. România este membră a NATO din 2004 și, probabil, va adera la Uniunea Europeană în 2007.

Parteneri interbisericești

*1. Biserica Ortodoxă Română**

86,7 % dintre cetățenii României sunt ortodocși, Biserica Ortodoxă Română fiind astfel categoric majoritară. Biserica Ortodoxă Română a obținut autocefalia în 1885 și a devenit patriarhie în 1925. Există 5 Mitropolii, 10 Arhiepiscopii și 13 Episcopii. Sfântul Sinod deține autoritatea supremă în privința aspectelor dogmatice și canonice sau de orice natură religioasă. Există 12.761 de parohii și filii unde slujesc 12.173 preoți și diaconi. Există 14 facultăți de teologie cu 10.178 studenți. 438 de preoți slujesc în spitale, garnizoane, închisori și centre sociale.

2. Biserica Reformată din România

Această biserică a etniei maghiare din Transilvania numără aproximativ 700.000 membri (3, 2% din populația țării). Are două episcopii: la Cluj, cu 486 parohii și Oradea, cu 260 parohii. Există un institut teologic la Cluj. Pregătirea și educația joacă un rol important în menținerea moștenirii culturale și religioase. De secole maghiarii s-au căsătorit aproape exclusiv cu membrii aceleiași etnii. Biserica trebuie să facă față

---

⁴ Statisticile și cifrele sunt valabile pentru sfârșitul anului 2003, începutul lui 2004, când a fost definitivată cercetarea.

500.000 de români trăiesc în Spania. 600.000 în Germania, mare parte dintre aceștia căsătoriți cu etnici germani care au părăsit România în anii '80 și '90. Numeroși etnici maghiari trăiesc în străinătate.

⁵ Penticostali, bapțiști and adventiști.

*

dublei poziții de minoritate: religioasă și etnică. (Majoritatea etnicilor maghiari din România sunt de confesiune romano-catolică).

3. Biserica Evanghelică Luterană CA (*Confessio Augustana*)

Această Biserică își are nucleul în Transilvania și reprezintă o mică minoritate germană, cu o tradiție culturală și istorică bogată. Biserica are un episcop și aproximativ 15.000 membri, în majoritate oameni în vârstă. Există 260 de comunități, iar slujbele se oficiază fie în germană, fie în română și germană. În Sibiu (Hermannstadt) există un institut teologic cu aproximativ 30 de studenți. Biserica a fost „decimată” într-o perioadă foarte scurtă de timp, prin plecarea în Germania a peste 90% din etnicii germani, mai ales în anii '80 și '90. Biserica nu mai este capabilă să se autosusțină sau să ofere servicii către toate parohiile, dar îndeplinește o funcție de mediator în relațiile ecumenice.

4. Biserica Evanghelică-Luterană SP (*Sinodo-Presbiteriană*)

Această biserică este localizată tot în Transilvania, având 39 parohii, 16 centre pentru diaspora în țară și un episcop. Slujbele se oficiază cu precădere în limba maghiară, dar și în germană sau slovacă. În București există o congregație românească. Are un statut dublu minoritar, ca denotațiune și etnicitate. Biserica are aproximativ 30.000 membri.

1. Ecumenismul înainte de 1989.

Expunerea situației recente din România nu se poate face fără o raportare la trecut. Această raportare este condensată, dată fiind întinderea limitată a articolului. În multe privințe, contrastul dintre perioada dinainte de 1989 și cea de după este evident. Decembrie 1989 a deschis calea unor schimbări politice fundamentale. Regimul Ceaușescu s-a prăbușit, inaugurând o nouă eră de libertate. Tranziția a avut o influență și asupra relațiilor dintre biserici. În timpul regimului comunist, timp de 25 de ani, au avut loc întâlniri teologice între confesiunile ortodoxă și protestante.⁶ În contextul fostului Bloc răsăritean – și probabil dincolo de aria acestuia – aceste conferințe din România au fost evenimente unice. Ele au fost inițiate, susținute și controlate de regimul comunist și nu erau, ca atare, lipsite de conotații politice, dar ele nu pot fi subestimate. Dialogurile interconfesionale au început în 1964, au inclus 50 de întâlniri, au abordat 150 de probleme și s-au remarcat printr-un înalt nivel teologic. Teologul ortodox român Constantin Pătuleanu le-a analizat acum câțiva ani în dizertația sa.⁷ Investigația sa demonstrează existența unui dialog teologic ecumenic autentic între Biserica Ortodoxă Română (pe care o vom numi, în continuarea articolului, BOR) și Bisericile protestante din România. Titlul acestei cărți indică de altfel existența relațiilor interbisericești și interculturale încă din vremea Reformei. Scopurile conferințelor amintite erau: 1. Familiarizarea și creșterea comună pe calea spre o unitate creștină vizibilă. 2. Pregătirea temelor întâlnirilor Conferinței Bisericilor Europene (KEK) și ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor (WCC). 3.

⁶ Biserica Romano-Catolică a fost reprezentată de observatori.

⁷ Pătuleanu, Constantin, *Die Begegnung der rumänischen Orthodoxie mit dem Protestantismus (16. bis 20. Jahrhundert)*, unter besonderer Berücksichtigung des bilateralen theologischen Dialogs zwischen der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Rumänischen Orthodoxen Kirche (1979-1998), Hamburg: Verlag Dr. Kovacs, 2000, pp. 180-276.

Proclamarea păcii, prin crearea de bune relații între oameni și popoare, prin abordarea problemelor legate de drepturile omului, libertate și justiție. Invitații din străinătate, ca Willem Visser 't Hooft, Secretar general al WCC, Lukas Vischer, Director al Comisiei „Credință și Constituție” a WCC și Patriarhul Ecumenic Athenagoras au confirmat acest spirit ecumenic pozitiv din România anilor '60.⁸ Pătuleanu are o opinie pozitivă despre aceste întâlniri despre care se poate afirma că au fost sincere, deschise, bine conturate, mature și cu însemnătate practică; în România a fost astfel creată chiar „o nouă teologie ecumenică” și „un nou limbaj comun.”⁹ Un rezultat suplimentar a fost că legăturile la nivel local cu protestanții au fost utile Bisericii Ortodoxe Române în dialogul cu bisericile protestante din exterior. Potrivit teologului Dorin Oancea, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu, partenerii protestanți și ortodocși au început să își înțeleagă unii altora gândirea teologică în cadrul acestor reuniuni, deși ar fi greșit să idealizăm acest aspect – au existat și consecințe negative – dar funcția lor pozitivă trebuie recunoscută.¹⁰

2. Un climat ecumenic în schimbare

După Decembrie 1989, conferințele teologice naționale bilaterale au fost suspendate. Aceasta s-a întâmplat nu doar din cauza lipsei fondurilor, dar și din cauza schimbărilor din mediul ecumenic și din sfera socială. Noua perioadă de libertate nu sunt favorabile unor relații ecumenice mai bune; din contră, bisericile au cunoscut greutăți de tip variat, iar ecumenismul nu a avut prioritate. Aceasta a fost situația și în celelalte țări din spatele Cortinei de Fier. Toate bisericile din România trebuie să facă față dificultăților legate de fundamentalismul confesional, secularism, naționalism, prozelitism, relațiile dintre stat și biserică, educație, proprietățile bisericii, relații interetnice, sărăcie, sistem de protecție socială deficient, valori în schimbare, etc. În dizertația sa, Pătuleanu se referă la cele trei întâlniri teologice care au avut loc în România după 1990.¹¹ Voi evidenția și alte trei întâlniri ecumenice.¹²

Conform multor observatori, a fost o perioadă de revitalizare a dialogului teologic. În timpul vizitei în Germania din mai 2003, Patriarhul Teoctist a caracterizat perioada de sub comunism drept „ecumenism sub semnul crucii”, deoarece regimul Ceaușescu organiza întrunirile liderilor religioși și superviza conferințele teologice interconfesionale amintite. Patriarhul Teoctist afirma că reluarea acelor conferințe este un obiectiv important pentru promovarea ecumenismului în România. Cu unele excepții, nu au existat dialoguri teologice bilaterale până acum. De aceea, acest articol ilustrează activitatea ecumenică în sensul cel mai larg. El urmărește cele mai importante evenimente și transformări din țară de la 1990 și începe prin a pune în lumină șase întâlniri interbisericești. Articolul se va concentra asupra unor diverse probleme abordate în cadrul acestora. În final, se vor formula o serie de reflecții.

Întâlniri interbisericești după schimbările din 1989

⁸ Pătuleanu, *Die Begegnung*, p. 275.

⁹ Pătuleanu, *Die Begegnung*, p. 271.

¹⁰ Oancea, Dorin, 'Zur heutigen ökumenischen Situation in Rumänien', 326 in: Hans Klein, Berthold Köber und Egbert Schlarb, *Kirche, Geschichte und Glaube*, Freudesgabe für Hermann Pitters zum 65. Geburtstag, Erlangen: Martin Luther Verlag, 1998.

¹¹ Pătuleanu, *Die Begegnung*, pp. 276-281.

¹² Minutele întâlnirilor consultate în arhivele WCC și KEK, Geneva. (fără referințe).

1). Sibiu (1990).

Prima întâlnire a avut loc pe 16 octombrie 1990 la Institutul Teologic Ortodox de la Sibiu. Participanții urmăreau crearea unei platforme pentru o cooperare interbisericească mai eficientă, fondarea unui Consiliu al Bisericilor din România și a unei Societăți Biblice interconfesionale. S-a evidențiat buna cooperare ecumenică din perioada dictaturii.¹³

2) Novi-Sad (1990)¹⁴

Între 5-6 noiembrie 1990, reprezentanți ai bisericilor creștine din România și Ungaria s-au întâlnit în fosta Iugoslavie la invitația KEK și în cooperare cu WCC. Participanții aparțineau cultelor luteran (evangelic), reformat, baptist și ortodox. Declarația comună afirma următoarele:

- Bisericile au trecut printr-o perioadă întunecată, de ateism comunist, care le-a încălcat flagrant drepturile și a împiedicat lucrarea lor misionară; acum, după multe decenii, ele se bucură de libertatea de a se exprima deschis.
- Întâlnirea reprezenta primul pas în direcția găsirii celor mai bune căi pentru a asigura apropierea și crearea unei noi legături între cele două popoare.
- Delegații erau conștienți de condițiile prezente din țările lor și cunoșteau trecutul recent când Bisericile nu reușiseră să își împlinescă vocația așa cum ar fi dorit. Ei își exprimau regretul, într-un spirit de căință sinceră, pentru toate eșecurile și compromisurile din trecut.

Declarația continua prin a afirma că Bisericile trebuie să caute să se ajute și să își purifice conștiința de orice tip de egoism, intoleranță și șovinism. Toate formele de extremism erau respinse; granițele prezente dintre România și Ungaria erau acceptate; trebuia creată o atmosferă care încuraja pe toți să se simtă ca acasă în propria țară; garantarea drepturilor egale pentru popoare și grupuri etnice și de posibilitatea de a-și exprima cultura în școli, instituții religioase și la toate nivelele societății. Se declara că drepturile minorităților sunt sacre și inalienabile, că trebuia realizat un nou spirit irenic între biserici ar trebui realizată și să se corecteze atitudinile ostile. Spre marelor regret, Bisericile din România fuseseră adesea obligate să nu protesteze față de încălcările drepturilor omului și ale minorităților. Delegații s-au angajat ca Bisericile să își manifeste susținerea și solidaritatea în situațiile în care drepturile religioase sau etnice ale uneia ar fi fost afectate.

Una dinre sursele de tensiune identificate era procesul greoi de restituire a proprietăților instituțiilor bisericesti. Declarația a fost privită ca un prim pas pe calea reconcilierii și vindecării.

La finalul întâlnirii, Bisericile din România declarau că doreau să continue acest proces fără asistența directă a staff-urilor KEK și WCC.¹⁵

3) Iași (1991)

Următoarea întâlnire, de asemenea cu participare internațională, a avut loc la Iași la 21-22 iulie 1991. Se observă o diminuare a încrederii între Biserici și că reconcilierea

¹³ Pătuleanu, *Die Begegnung*, p. 278.

¹⁴ Minute consemnate în arhivele WCC și KEK, Geneva. Există o oarecare confuzie cu privire la ordinea celor 2 întâlniri. Declarația de la Novi Sad se referă la „prima întâlnire în libertate.”

¹⁵ Minute consemnate în arhivele WCC și KEK, Geneva.

nu fusese atinsă. S-a renunțat la ideea stabilirii unei platforme ecumenice. Bisericile trebuiau să facă față procesului de tranziție și înnoire. S-au formulat, printre priorități, educația și diaconia creștină, evidențiindu-se și nevoia considerabilă de vindecare morală și spirituală. De aceea, se afirma nevoia de pregătire profesională a profesorilor, de schimbare a sistemului școlar și de educație religioasă.¹⁶

4) București (1994).

În 22 septembrie 1994 a avut loc la București o întâlnire la invitația Secretarului General al WCC, Konrad Reiser, în cooperare cu KEK. Au participat nu doar delegați ai Bisericilor membre WCC și KEK, ci și ai altor Biserici (Uniunea Baptistă, Uniunea Adventistă, Biserica Greco-Catolică, Penticostală, Romano-Catolică și Evanghelică) și ai organizației ecumenice AIDRom. AIDRom¹⁷ era o organizație ecumenică fondată în februarie 1991, reprezentând Bisericile Reformată, Luterană și Ortodoxă. La început a reprezentat un canal de distribuire de ajutoare. WCC și alte agenții finanțatoare au avut un rol cheie în dezvoltarea sa, furnizând resurse umane și financiare. În 1993 AIDRom a fost înregistrată oficial ca Asociația Ecumenică a Bisericilor din România.¹⁸

La întâlnirea din 1994, de la București, Konrad Reiser a vorbit despre întâlnirea de la Novi Sad din 1990 referitoare la relațiile ecumenice în România. Între timp, WCC și KEK contribuiseră la crearea AIDRom, care aducea mai aproape pe ortodocși și protestanți. După întâlnirea de la Novi Sad liderii religioși se întâlneau regulat pentru a discuta preocupările comune. WCC și KEK doreau să încurajeze acest proces și să includă celelalte Biserici deoarece rămăneau multe probleme nerezolvate. Scopul era de a evalua situația prezentă și de a vedea ce putea fi făcut pentru a promova cooperarea ecumenică. Era o oportunitate de consultare reciprocă, interpretare și formulare a dificultăților și doleanțelor. Fiecare participant putea să exprime principalele preocupări ale Bisericii pe care o reprezenta.

Biserica Evanghelică (a minorității germane) a menționat exodul enorm al etnicilor germani către Germania, în anii '80 și începutul anilor '90. Până la acea dată emigraseră aproximativ 75% dintre etnicii germani. Biserica a devenit astfel o mică minoritate deși este păstrătoarea celor 800 de ani de tradiție culturală și istorică săsească. Misiunea unei biserici minoritare este de a fi o punte de legătură și de a promova un dialog deschis și sincer. Ea caută să își conserve individualitatea și se teme să nu fie „strivită” de Bisericile mai mari.

Biserica Evanghelică (a etniei maghiare) declara că multe dintre așteptările revoluției din 1989 nu se împliniseră. Epoca prezentă nu este una de vis, ci una dominată de probleme.

Înalt Prea Sfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, și-a expus, cu această ocazie, viziunea asupra ecumenismului. El declara că ecumenismul este în criză. În timpul Războiului Rece bisericile din blocul comunist aveau libertate limitată, iar ecumenismul reprezenta o necesitate și o ocazie de a comunica cu lumea exterioară. El constituia „o frăție sub cruce”. Întâlnirile și conferințele ecumenice erau frecvente, dar destul de formale și limitate la declarații oficiale. Politica statului comunist era de a diminua rolul social al Bisericii. IPS Daniel observa că, în 1994, cooperarea ecumenică rămânea la fel de importantă, nu pentru supraviețuire însă, ci

¹⁶ Pătuleanu, *Die Begegnung*, p. 278.

¹⁷ Ajutor Interbisericesc Departamentul Romania (Interchurch Aid Department in Romania). Din 1993, Asociația Ecumenică a Bisericilor din Romania. Vezi și: www.aidrom.ro

¹⁸ Mai multe detalii sunt oferite la paginile 10-12.

pentru implicare în societate. AIDRom reprezenta un exemplu de ecumenism practic. Biserica Ortodoxă făcea eforturi deosebite pentru a-și recupera rolul în societate. Cel mai dificil se dovedea a fi efortul de a reintroduce orele de religie în școlile publice. Biserica Ortodoxă lupta să recupereze proprietățile confiscate, dar succesul era limitat.

Statul acceptase să acorde subvenții urmând ca și alte denominațiuni să beneficieze de acestea. De exemplu, toate școlile teologice erau subvenționate de stat. Însă cooperarea practică, la nivel local, era episodică și insuficientă. Motivele erau: 1) denominalizarea, prozelitismul, atitudinile defensive; 2) naționalismul Bisericilor majoritare și minoritare; 3) interese și probleme diferite. IPS Daniel evidenția nevoia unei educații și a unor analize ecumenice noi. Prioritatea trebuia să fie suferința societății nu interesele Bisericilor.

Biserica Reformată (maghiară) menționa că, după 1989, s-au reorganizat mișcările bisericești ale tinerilor și femeilor. Biserica dorea să fondeze propriile școli, dar în acel moment reglementările referitoare la școlile confesionale lipseau. Numeroase proiecte fuseseră implementate în domeniul diaconiei. Biserica dorea să își îmbunătățească situația materială prin restituirea proprietăților sale. Unii tineri erau implicați în activități interdenominaționale. Ei găseau mai ușor „o limbă comună”.

Mica Biserică Apostolică Armeană (circa 4.000 membri) raporta că nici o comunitate din cadrul ei nu primise susținere din străinătate. După 1989, parohiile deschiseseră școli duminicale și grădinițe. Restituirea proprietăților era una din prioritățile Bisericii Armene. Relațiile cu BOR erau excelente, iar colaborarea cu celelalte Biserici era, de asemenea, bună.

Vorbitorul din partea Bisericii Romano-Catolice declara că relațiile dintre clericii catolici și ortodocși pot fi apropiate, dar în cadrul discuțiilor oficiale avuseseră loc dispute aprinse. Se nota că dialogul internațional Ortodox - Catholic părea a fi mai facil decât cel la nivel național. Biserica susținea nevoia educației religioase în școlile publice. Se remarca absența idealurilor în societate. Reprezentantul catolic spera că acea întâlnire se va dovedi utilă pentru stabilirea unui dialog deschis și senin. Dacă urma să fie invitată la alte întâlniri, Biserica Romano-Catolică se angaja să fie prezentă. Se remarca nevoia de ecumenism practic.

Jean Fischer, Secretar general al KEK, afirma că trei probleme ieșeau pregnant în evidență în cadrul acelei întâlniri: relațiile dintre Biserică și Stat, învățământul religios și situația relațiilor interbisericești la nivel local.

Episcopul Arpad Mozes al Bisericii Luterane (a etniei maghiare) afirma că restituirea proprietăților era într-adevăr o problemă comună, dar pentru Bisericile minoritare ea reprezenta singura cale de supraviețuire. El declara că acea întâlnire era menită să dezbată probleme comune dar și subiecte de dispută între Biserici. Doar astfel dialogul ar fi putut fi fructuos. Era adevărat că și alte denominațiuni beneficiaseră de pe urma intervențiilor Bisericii Ortodoxe, dar în privința învățământului religios situația era diferită deoarece Bisericile mici nu puteau aduna un număr suficient de copii.

Vorbitorul din partea Bisericilor evanghelice declara că toate problemele vor putea fi rezolvate în spirit creștin. El sublinia faptul că societatea contemporană are nevoie de biserici. Se remarca faptul că, în ciuda progresului științific, moralitatea era în declin. El susținea că evanghelizarea nu echivalează cu prozelitismul și nu reprezintă o căutare a puterii.

Konrad Reiser a recomandat să fie acordată o atenție sporită învățământului, care reprezenta o preocupare majoră. Participanții au vorbit despre trei aspecte diferite de pe agenda discuțiilor: 1) educația religioasă în școlile publice; 2) școli confessionale; 3) educația în Biserică. Aceste fațete nu trebuie privite ca fiind alternative, ci complementare. În dezbateri s-a menționat tema familiei și importanța acesteia în raport cu educația religioasă și aspecte etice. IPS Daniel a propus organizarea unei întâlniri interbisericești pe tema familiei creștine. S-au amintit exemple încurajatoare de cooperare între ortodocși și evanghelici într-o închisoare și într-un spital.

Konrad Raiser a declarat că întâlnirea a avut un caracter ecumenic autentic. Referitor la legislația specifică, el a adăugat că, în cazul în care unele modele occidentale erau văzute ca utile, ele puteau fi furnizate prin AIDRom. El a asigurat că WCC și KEK vor susține în continuare Bisericile din România.¹⁹

5) București (1996)

Între 27 și 31 ianuarie 1996, Prezidiul KEK s-a reunit la București. La 30 ianuarie, Prezidiul s-a întâlnit cu reprezentanții Bisericilor membre din România. Cunoscându-se problemele specifice pe care le întâmpina KEK în România, s-a luat inițiativa trimiterii de delegați ai staff-ului și prezidiului în vizite la Cluj, Oradea și Sibiu, în Transilvania. Acele vizite au avut loc deoarece KEK fusese informat de Bisericile membre că se confruntau cu probleme cauzate de legislația deficitară în domeniul relațiilor Biserică-Stat, al învățământului și restituirii proprietăților. KEK fusese, de asemenea, acuzat că neglija interesele Bisericilor minoritare. Jean Fischer, președinte al staff-ului KEK, a replicat că acea imputare nu era acceptabilă. Micul staff al KEK alocă mare parte din timp vizitării Bisericilor membre în 51 țări europene.

Reprezentanții au confirmat problemele avute în relația cu statul; voci din cadrul Bisericii Reformate menționau susținerea acordată de stat pentru construcția de biserici ortodoxe și își exprimau speranța că BOR le va acorda susținere pentru rezolvarea acelor probleme. BOR recuperase, totodată, unele clădiri confiscate în trecut. Episcopul Nifon, președinte al AIDRom, afirma că și Biserica Ortodoxă, alături de celelalte Biserici din România, treceau printr-o perioadă de tranziție, cu multe provocări. Într-adevăr trecuse bucuria libertății, dar libertatea însăși era de un real folos. El a continuat prin a afirma că problemele celorlalte Biserici erau aceleași ca ale BOR. El era surprins de acuzațiile că Biserica Ortodoxă nu coopera în vederea adoptării unei legi a cultelor, subliniind că aceasta era la fel de importantă și pentru ortodocși.

Raportele vizitelor în Transilvania evidențiau următoarele aspecte:

La Oradea s-au consemnat:

- Un sentiment de deziluzie printre minoritarii maghiari („oamenii sunt mâhniți și nu sunt ascultați”). Se releva problematica apartenenței la un grup minoritar.
- Dezamăgire față de mișcarea ecumenică, națională și internațională (WCC și KEK)
- Legături ecumenice puternice la nivel local (biserici pline în timpul Săptămânii de Rugăciune)
- Bisericile se confruntau cu dificultăți în lucrarea diaconală. Se resimțea intens nevoia lucrării și pregătirii diaconale. Pentru a „transforma comunitățile”, pregătirea diaconală trebuia să primească susținere ecumenică.

---

¹⁹ Minute consemnate în arhivele WCC și KEK, Geneva.

La Cluj Napoca s-au consemnat:

- Relațiile dintre ortodocși și protestanți păreau corecte, dar nu erau dinamice
- Romano-Catolicii par a nu se implica în viața ecumenică locală
- Oportunități ecumenice pentru lucrarea diaconală
- Prezența multor tineri în biserici
- Reprezențații comune ale corurilor ortodoxe și protestante
- Săptămâna de Rugăciune demonstra angajamentul față de ecumenism, dar slujbele și rugăciunile erau organizate separat.

La Sibiu s-au consemnat:

- Bunele relații ecumenice la nivel local (și național). Unul dintre motive era că Biserica evanghelică de limbă germană reprezenta deja o cantitate neglijabilă.
- Nu exista o structură care să organizeze acțiuni ecumenice, ca Săptămâna de Rugăciune
- Relațiile dintre cadrele profesionale ale Facultăților de teologie ortodoxă și luterană erau pozitive.

Întâlnirea de la București a demonstrat că restituirea proprietăților, legea referitoare la culte și învățământul religios implicau numeroase probleme, percepute diferit de Bisericile membre. Rezoluțiile întâlnirii chemau la continuarea dialogului autentic între și în cadrul Bisericilor. Nu era suficient doar o co-existență implicită între ele. Cooperarea activă și manifestarea unității trebuiau construite pe ceea ce se clădise deja de către diverse confesiuni.²⁰

6) Iasi (1998)

Între 27 – 30 aprilie 1998, a avut loc un important seminar la Iași pe tema „Mișcarea ecumenică în secolul al XX-lea. Rolul teologiei în gândirea și viața ecumenică din România.” Acest seminar, în fapt prima întâlnire pe teme teologice de după schimbările din '89, a fost organizată prin efortul comun al Mitropolitului Daniel și al Consiliului Mondial al Bisericilor. Partea întâi a conferinței s-a concentrat asupra celor 50 de ani de existență ai WCC. Partea a doua a analizat ecumenismul în România. A inclus o evaluare critică a inițiativelor trecute, iar eforturile recente, vizând un avânt ecumenic nou, au fost susținute ca fiind o responsabilitate pentru depășirea rușinii și tragediei separării. S-a abordat și problema acută a relației dintre Biserică și Stat. S-au formulat unele dintre caracteristicile ecumenismului în România. Perioada represivă a condus la rezultate pozitive pe calea adâncirii legăturilor frățești. Conferințele teologice interconfesionale au constituit momente excepționale pentru ecumenismul românesc. După 1990, se putea vorbi de ecumenism într-un mediu de libertate, ceea ce implica o mai mare răspundere pentru Biserici. Relațiile dintre creștini deveniseră mai deschise. Aceasta necesita acțiuni menite să intensifice ecumenismul la nivel local, regional și național în scopul reconcilierii și unității creștinilor.

Dificultățile dialogului ecumenic aveau ca bază absența informației și o strategie inadecvată pentru promovarea ecumenismului. Cu ocazia seminarului s-au lansat două inițiative: 1. Fondarea de catedre de ecumenism în toate școlile teologice, acolo unde încă acestea nu existau, și predarea celorlalte discipline într-un spirit ecumenic. 2. Dezvoltarea unei atmosfere ecumenice, inclusiv la nivelul comunităților locale.

---

²⁰ Minute consemnate în arhivele WCC și KEK, Geneva.

Bisericilor locale li se cerea să se angajeze la un proiect de popularizare adresat credincioșilor.

Pentru realizarea acestui program era menționată din nou nevoia de a institui un Consiliu al Bisericilor din care să facă parte și Biserica Romano-Catolică. S-au formulat și principalele scopuri ale Consiliului: 1. Reinițierea conferințelor teologice interconfesionale. 2. Elaborarea unei teologii ecumenice românești, raportată la discursul teologic internațional dar și la contextul românesc. 3. Comemorarea ecumenică a martirilor credinței din perioada comunistă. 4. Promovarea Săptămâinii de Rugăciune pentru Unitatea Creștinilor. 5. Acordarea de asistență pastorală pentru căsătoriile între membri ai unor confesiuni diferite. 6. Schimburi de profesori și studenți în cadrul facultăților de teologie. 7. Organizarea de întâlniri regionale între comunitățile religioase.²¹

Pătuleanu conchide, în cartea sa, că în ciuda dificultăților temporare inevitabile, ecumenismul în România are un viitor. Pentru a se împlini, era nevoie de reinstituirea conferințelor inter-teologice, pe principiul acumulării / progresiei „cărămizilor”.²²

AIDRom

Așa cum s-a menționat anterior, AIDRom a apărut în februarie 1991 ca instrument al Bisericilor protestante și ortodoxă, după căderea regimului Ceaușescu. AIDRom a funcționat inițial ca un canal de distribuire a ajutoarelor din străinătate, dar în 1993 s-a înregistrat ca Asociația Ecumenică a Bisericilor din România.

Cei trei membri fondatori sunt: Biserica Ortodoxă Română, Biserica Reformată (de limbă maghiară) și Biserica Evanghelică (de limbă germană). În 1994 s-au alăturat Biserica Sinodală Prezbiteriană (Luterană) a Confesiunii Augsburg și Biserica Armeană Apostolică (Ortodoxă). Din 1995, staff-ul AIDRom este exclusiv român, iar președintele actual este Arhiepiscopul Nifon al Târgoviștei. AIDRom este cunoscută pentru activitatea ecumenică promovată prin diaconie, incluzând activitate în favoarea romilor și copiilor străzii sau proiecte referitoare la minorități sau drepturile omului. Ulterior, AIDRom și-a asumat unele responsabilități referitoare la crearea unui Consiliu Național al Bisericilor. La întâlnirea KEK de la București din 1996, Christian Teodorescu, de confesiune luterană, secretar general al AIDRom, a afirmat că, până în acel moment, asociația nu reușise să funcționeze normal ca o platformă pentru dialogul interbisericesc și nici ca mediator în relația Bisericilor cu statul. Episcopul Nifon adăuga că Asociația ecumenică nu era o platformă reală, abilitată de Biserici să discute astfel de chestiuni. Totuși, el considera existența acesteia o binecuvântare, căci la Adunările Generale anuale se ridicau fără ezitare problemele Bisericilor membre. Dar AIDRom nu era încă un Consiliu Național al Bisericilor. BOR a întrebat Bisericile membre în legătură cu formarea unui astfel de consiliu. Până la crearea acestuia, AIDRom urma să îndeplinească, într-o oarecare măsură, acea funcție.

Între timp, mandatul AIDRom a fost revizuit, în sensul că astăzi el se concentrează mai mult pe aspectele teologice. A fost creat un Departament de Formare Ecumenică, care se concentrează asupra următoarelor subiecte:

1. Rugăciunea Ecumenică (Săptămâna de Rugăciune și Ziua de Rugăciune).
Obiectivele sunt de a exprima o mărturie comună din partea creștinilor într-o lume divizată și de a organiza Ziua Mondială de Rugăciune).

²¹ Minute consemnate în arhivele WCC și KEK, Geneva.

²² Pătuleanu, *Die Begegnung*, p. 281.

2. Conferințe inter-teologice. Obiectivele sunt reinițierea dialogului teologic, de a susține o contribuție locală la temele ecumenice mondiale, de a stabili un Grup ecumenic de lucru permanent care să fie centrat pe teme ca: proprietățile, *Charta Oecumenica*, adaptarea la trecut și la prezent, promovarea învățământului religios și organizarea de conferințe comparative de istorie bisericească.
3. Educație teologică și ecumenică în cadrul căreia reconcilierea este văzută ca o prioritate. În cadrul atelierelor „Pregătire pentru transformare”, membri ai diferitelor confesiuni și etnii se reunesc în dialog.

În acest moment, asociația AIDRom este pe cale de a deveni Consiliul Național al Bisericilor, în 2006, din care va face parte și Biserica Catolică. În timpul vizitei în Germania, Patriarhul Teoctist a declarat că „AIDRom va fi transformat într-o organizație mai mare, de tipul unui Consiliu al Bisericilor, care să poată oferi o platformă de cooperare frățească pentru toate bisericile.”²³ Mihail Brânzea, director executiv ortodox al AIDRom, preciza că „Există unele declarații clare ale Bisericilor pe tema ecumenismului, însă în România relațiile ecumenice nu s-au dezvoltat prin declarații și afirmații comune, ci prin cooperare, ceea ce se va întâmpla, probabil, și pe viitor.” Un exemplu edificator este seminarul despre *Charta Oecumenica* desfășurat la Brașov, în februarie 2003, în organizarea AIDRom, în cadrul căruia delegații diferitelor confesiuni și Biserici au decis, de comun acord, să fixeze data Zilei Mondiale de Rugăciune anual, la 29 iunie. Pe lângă o delegație a KEK, au participat reprezentanți ai majorităților Bisericilor din România.²⁴

Printre aceștia au fost și numeroși tineri teologi ortodocși care au discutat despre responsabilitățile lor, care decurgeau din *Charta Oecumenica*. O altă decizie a seminarului de la Brașov a fost de a iniția un Congres bisericesc ecumenic în 2005, după modelul *Kirchentag*, în Germania. Episcopii Bisericilor Romano și Greco-Catolice au acceptat textul complet al *Chartei*, care a fost discutat cu clerici și mireni. Nivelul discuțiilor și al recepției este similar în Bisericile reformate și luterane din România. În octombrie 2003, Academia Evanghelică de la Sibiu, împreună cu AIDRom, a organizat o conferință ecumenică internațională cu tema „Church, State and Society”. Întâlnirea s-a înscris în seria de reuniuni ecumenice la nivele diferite din România și a subliniat perspectivele dialogului comun. S-au abordat teme ca libertatea religioasă din democrațiile vestice și reflectarea acesteia în legislația țărilor est europene, evoluția relațiilor dintre Biserică și Stat în Europa de Sud Est și România. Reprezentanții guvernamentali au subliniat importanța acestei întâlniri pentru integrarea României în Uniunea Europeană.

La peste 13 ani de la înființarea AIDRom putem concluziona că mandatul său s-a adaptat la dezvoltările din Biserică și societate. La mijlocul anilor '90, nu exista însă intenția de a acorda AIDRom acele sarcini dorite de unele voci, spre exemplu KEK. Treptat, asociația a început să dezvolte mai multe inițiative teologice. AIDRom poate fi privit ca principalul organism ecumenic structurat din România, cu participare deplină a confesiunilor ortodoxă și protestantă.

Puteri ecumenice ascunse: „Mărturiile femeilor”

Acest articol referitor la relațiile ecumenice nu poate fi complet fără evidențierea activităților curente desfășurate de femei în interiorul Bisericilor. Cele șase întruniri interbisericești prezentate anterior nu se referă la relațiile femeilor din întreaga țară

²³ *Newsletter of AIDRom* nr. 2 (2003), p. 1.

²⁴ *Newsletter of AIDRom* nr. 2 (2003), p. 12.

nici la rolul lor esențial pentru viața și înțelegerea ecumenică. Aceasta se datorează probabil prezenței masculine preponderente la aceste consultări și, totodată, caracterului masculin al conducerii instituțiilor implicate. Se remarcă, însă, cel puțin două inițiative structurate ale femeilor: Forumul Ecumenic al Femeilor Creștine și Ziua Mondială de Rugăciune a Femeilor.

Forumul Ecumenic al Femeilor Creștine, deschis femeilor de diferite confesiuni, are două subdiviziuni (națională și de sud) și organizează cursuri adresate femeilor precum și întâlniri variate în întreaga țară. Obiectivele lui sunt de a încuraja înțelegerea între creștini, lucrarea comună în scopul unității Bisericii și în folosul comunității, susținerea păcii, justiției și integrității creației. Principalele proiecte din anii 2002 – 2003 au fost dezvoltarea unui Centru de informare și documentare, desfășurarea de seminarii pe tema traficului de femei și violenței împotriva femeilor, rugăciunea ecumenică și publicarea de buletine informative bi-anuale. Forumul a organizat, în martie 2003, în cooperare cu AIDRom, un workshop internațional la București pe tema traficului de femei din și către Europa Centrală și de Est, urmat de un seminar similar la Oradea, în mai 2003. Unele dintre aceste inițiative s-au bucurat și de susținerea Patriarhiei. Ecumenismul se regenerează prin educație și acțiune la nivelul organizațiilor nonguvernamentale locale.

Celebrată anual, Ziua Mondială de Rugăciune a Femeilor este manifestarea ecumenică laică la nivel mondial. Femeile luterane din România au susținut această manifestare încă din anii '70, aceasta devenind o importantă mărturie ecumenică. Această acțiune se desfășoară acum în peste 200 locații din România, iar numărul crește an de an. În anul 2002, Ziua Mondială de Rugăciune a Femeilor a fost pregătită de un grup din România, un comitet ecumenic lărgit, format din femei din cadrul a șapte Biserici, inclusiv cele Ortodoxă și Romano-Catolică. Experiențele pozitive ale femeilor ortodoxe în Statele Unite le-au convins pe femeile din România să participe la această manifestare. Comitetul pregător și-a început activitatea din anii '90. Tema Zilei Mondiale de Rugăciune 2002, „Reconcilierea, o provocare”, constituie un subiect delicat într-un stat cu multe minorități, o moștenire politică ce împovărează o țară ce se confruntă și cu probleme economice enorme, sărăcie crescândă și influențele războaielor recente din Balcani. Gerhild Coșoroabă, coordonator al Zilei de Rugăciune, ne-a declarat că femeile din comitetul de organizare au căzut de acord asupra unei scurte istorii comune a României, împărtășită de cele șapte denominațiuni, lucru deloc ușor într-o țară cu o istorie tensionată. Rev. Elfriede Dörr din Sibiu a declarat că cea mai mare provocare a fost rezumarea unei istorii comune.²⁵ Aceasta a reprezentat un exercițiu de reconciliere și un exemplu de proiect de „Vindecare a amintirilor”. Față de aspectele abordate de comisia bisericească ecumenică pentru istorie comparativă, întâlnirea comitetului femeilor ecumenice reprezintă un eveniment remarcabil. Un membru al comisiei de istorie comparativă afirma că aceasta ar întâmpina și în prezent probleme dacă istoria Transilvaniei ar fi pusă în discuție.

3. Unele reflecții și perspective încurajatoare

Câteva remarci privitoare la temele centrale ale celor șase întâlniri interconfesionale:

În primul rând, întâlnirile ecumenice din anii '90 relevă o *combinație de trăsături pozitive și negative*. Pe de o parte, întâlnirile au fost mai puțin frecvente, fără

---

²⁵ www.wfn.org

entuziasmul și verva din perioada comunistă. Ele au reflectat imediat climatul ecumenic degradat cu acuzații reciproce, dificultăți în relațiile interetnice (în special cu reformații maghiari), solidaritatea diminuată (în contrast cu bunele intenții declarate la întâlnirea de la Novi Sad, din 1990). Se observă recurența cuvintelor „criză”, „dificultăți”, „probleme”. Persoanele din străinătate, prezente la aceste întâlniri, au fost martorii unor momente ostile uneori. În unele cercuri ecumenismul devenise un termen ofensator. Trebuie avut însă în vedere faptul că Bisericile se confruntau cu dificila sarcină de a restabili relațiile cu mediul secular, o sarcină pentru care nu erau pregătite. În timpul comunismului nu se bucuraseră decât de spațiul limitat al liturgicului. Domeniul public era aservit administrației ateiste.

Pe de altă parte, ecumenismul s-a manifestat prin apariția unor asociații specifice și a unor inițiative pline de speranță în mai multe zone ale țării. Aceste contacte locale sunt caracterizate ca „bune” sau „foarte bune”. Imaginea generală redă situații bune, negative și ameliorate. La Sibiu, în anul 2003, am remarcat cinci acțiuni ecumenice active: rugăciune comună (Săptămâna de Rugăciune și Ziua Mondială de Rugăciune se desfășoară împreună în martie), activități interconfesionale ale preoților din oraș, cursurile de perfecționare ale Academiei Evanghelice, acțiuni de cooperare ale Facultăților de teologie ortodoxă și luterană și asociația ecumenică studentască *Corpus Christi*, în care studenți de șase confesiuni din Transilvania colaborează în acțiuni diverse printre care publicarea unui buletin ecumenic bianual.²⁶ Ultima inițiativă este probabil un proiect ecumenic unic pe plan mondial. Unele dintre aceste inițiative par insuficient dezvoltate, dar ele reflectă concomitent un nou spirit ecumenic.

În al doilea rând, se preconizează fondarea unui *Consiliu Național al Bisericilor* în viitorul apropiat. Procesul formării sale este lent dar constant. Putem să ne întrebăm cum va evolua acesta în condițiile în care unul dintre membri este predominant. Va exista însă o platformă autorizată a Bisericilor. Ideea fondării unui Consiliu al Bisericilor din Transilvania a fost abandonată mai nou.

În al treilea rând, la prima întâlnire de la Sibiu (1990) s-a vorbit despre fondarea unei Societăți Biblice în România. Societatea Biblică Interconfesională s-a constituit în 1992, cu participarea a 12 Biserici. Două dintre proiectele foarte importante al Societății au fost publicarea Bibliei în ediție bilingvă, română și maghiară, în 1998 și editarea unei ediții ilustrate a Bibliei. Prima ediție a Bibliei ortodoxe cu 300 de icoane ca ilustrații a fost publicată în noiembrie 2002. Societatea biblică se definește ca interconfesională în loc de ecumenică. Conform Bisericilor Libere membre ale SBIR apelativul „ecumenic” implică pierderea identității creștine. Biserica Romano-Catolică nu este membră a SBIR, dar există romano-catolici în echipa de traducători.

În al patrulea rând, prima întâlnire a confirmat aprecierea *dialogului interconfesional din perioada comunistă*, dar curând opiniile s-au schimbat radical. Reuniunea de la Iași (1998), totuși, a exprimat o înțelegere pozitivă. Conform teologului ortodox Dorin Oancea (Sibiu), conferințele teologice interbisericești din timpul comunismului au avut și efecte negative pentru viitor:

- Neglijarea tensiunilor naționale și religioase. Era imposibil ca aceste tensiuni să fie menționate în acea perioadă, dar ele au ieșit la suprafață mai intens după 1989. regimul Ceaușescu a reprezentat un pericol permanent pentru existența însăși a minorității maghiare. Trebuie înțelese aceste sentimente ale maghiarilor.

---

²⁶ Vogelaar, *Wereld en Zending* 33/2, pp. 47-54.

- O anumită respingere a gândirii ecumenice, deoarece mișcarea ecumenică ce a rezultat a fost inițiată de către stat și nu de către Biserici. Ecumenismul a dobândit deci o reputație negativă.
- Incapacitatea conturării unui model ecumenic model, care să nu fie bazat pe simple coincidențe, ci pe existența unei dinamici creștine.²⁷ Un aspect negativ a fost că, după schimbările din '89, mulți conducători pro-ecumenici ai Bisericilor și-au menținut pozițiile, dar erau în fapt contaminați de atitudini anterioare.

Toate aceste aspecte explică, într-o oarecare măsură, de ce cooperarea ecumenică nu a reprezentat o prioritate și o preocupare în primii ani de după 1989.

În al cincilea rând, la întâlnirea de la Iași (1998), s-a lansat ideea unei *comemorări a martirilor* credinței din perioada comunistă. În mai 2003, Bisericile din România au prezentat o listă comună a martirilor pentru credința creștină din timpul regimului comunist. Costel Stoica, purtătorul de cuvânt al Patriarhiei Române, a subliniat semnificația ecumenică deosebită a acestui gest. Arhiepiscopul Romano-Catolic Ioan Robu afirma că o asemenea listă a martirilor constituia o arie importantă de cooperare interbisericească.

În al șaselea rând, este vital *rolul facultăților de teologie* în promovarea unui ecumenism înnoit. La Iași, în 1998, Bisericile și-au exprimat intenția fondării de catedre de ecumenism și predării disciplinelor teologice într-un spirit ecumenic. În 2001, teologul ortodox Viorel Ioniță, Director de studii în cadrul KEK, a prezentat un articol intitulat „Bisericile și ecumenismul în România de astăzi”.²⁸ Din informațiile de care dispunem, această lucrare este cea mai cuprinzătoare analiză a temei. Ioniță s-a referit și la cele 14 facultăți de Teologie Ortodoxă din România. El remarca: „Nu putem evalua modul în care se predă ecumenismul în aceste școli teologice și, nu mai puțin, nu suntem în măsură să determinăm ceea ce se afirmă despre imaginea celorlalți. Ceea ce știm însă este că disciplina ecumenism are o prioritate minimă. Dacă este predat, aceasta se realizează dintr-o perspectivă apologetică. Intenția este nu să învățăm de la ceilalți, ci să ne afirmăm identitatea.”²⁹ Critica poziției marginale a temei ecumenice în facultățile de teologie nu vizează exclusiv situația din România. Ea se regăsește astăzi pretutindeni în Europa. Am fost informat că profesorii care predau această disciplină sunt, curent, specialiști în teologie sistematică, care nu tind să găsească puncte de legătură între tradițiile creștine.

Mai mult, în timpul vizitei în România, impresia mea a fost că facultățile de teologie din România nu sunt (decât, poate, foarte puțin) la curent cu modul de abordare a acestei teme în celelalte facultăți din țară. Același lucru poate fi afirmat și despre proiectele și întâlnirile ecumenice locale și regionale. Oamenii adesea chiar nu știu ceea ce se întâmplă în alte părți ale României. Suntem convingși de utilitatea unor proiecte de cercetare asupra „predării ecumenismului” și „practicilor ecumenice locale”. Concluzia noastră este că unele dintre obiectivele importante fixate la reuniunea de la Iași din 1998 așteaptă încă să fie implementate.

În al șaptelea rând, este demn de remarcat că întâlnirea de la Novi Sad (1990) este singura care a pus în evidență *tensiunile etnice*. Intenția era de a aborda acest subiect „fierbinte” într-un spirit pacifist. Acest subiect a fost prezent și în fundalul altor consultări, în special întâlnirea de la București din 1996. După aproape 7 ani, în

²⁷ Oancea, *Kirche, Geschichte, Glaube*, pp. 326-330.

²⁸ Ioniță, Viorel, ‘*Kirchen und Ökumene im heutigen Rumänien*’, „*Glaube in der 2. Welt*” 29/7-8, (2001), pp. 12-17.

²⁹ Ioniță, Viorel, art. cit., pp. 12-17.

timpul vizitei în Germania din mai 2003, Patriarhul Teoctist a prezentat punctul de vedere al BOR asupra „exigențelor ecumenismului actual”. Buletinul oficial al Patriarhiei a omis, în mod surprinzător, opiniile Prea Fericitului Teoctist referitoare la contextul național. Discursul său furniza o opinie coerentă despre ecumenism din perspectivă ortodoxă. Mihail Brînzea (AIDRom) a tradus în limba engleză discursul pentru buletinul informativ al Asociației.³⁰ Printre altele, PF Teoctist își exprima speranța că, în viitor, Comisia Ecumenică pentru Studii Bisericești Comparative (fondată în 1980) va produce o „Istorie eclezială comună a Bisericilor din România”. Este o idee menționată anterior de Pr. Viorel Ioniță. Această carte s-ar dovedi utilă mai ales în regiunea Transilvaniei pentru a contribui la reconcilierea dintre maghiari și români. Tot în Transilvania se manifestă cel mai pregnant conflictul dintre Biserica Greco-Catolică și Biserica Ortodoxă, cea mai problematică disensiune interbisericească din România. Istoria acestei regiuni este cunoscută pentru versiunile istorice contradictorii – cea maghiară și cea românească. Este clar că este dificil de trasat granițele dintre istoriografia academică și cea etnică. Ar fi pozitiv ca aspectele pozitive ale istoriei și societății multi-etnice românești să fie puse în lumină.³¹ Regiunea este cunoscută și pentru tradiția toleranței și pluralismului.

În România, demarcațiile dintre confesiunile creștine se îmbină cu note etnice. „Sângele apă nu se face” când este vorba de etnicitate și religie. Dar conexiunile dintre etnie și religie nu trebuie exagerate. Atunci când români și maghiari sunt rugați să menționeze criteriile specifice naționalității lor ei se referă, în primul rând, la factori ca „sentimentul de a fi român sau ungur” sau la „împărtășirea unei culturi și a unei limbi comune”. Referințele la o Biserică românească sau maghiară ocupă pozițiile 8 și, respectiv, 6.³² De aceea, dificultățile întâmpinate de ecumenism sunt legate mai curând de etnicitate decât de confesiune. Concomitent, însă, confesiunilor li se impune să își reconsidere apropierea față de o naționalitate, în special în raport cu importanța reconcilierii (cf. Galateni 3, 28: „Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus.”). Această situație nu se întâlnește doar în România.

În al optulea rând, se menționează frecvent dorința de a reîncepe *dialogurile teologice interconfesionale*. Nimeni nu se îndoiește de importanța relațiilor bune, dar care ar putea fi scopul unor astfel de întâlniri? Să fie o încercare de a redobândi spiritul pozitiv, din perioada de dinainte de 1989, menționat de Pătuleanu? Ce spațiu va fi acordat inițiativelor dezvoltate de mișcarea ecumenică feminină, în special experiența acestora legată de reconciliere și vindecarea amintirilor dureroase? Societatea românească este într-o continuă tranziție, confruntându-se cu mai multe subiecte problematice, iar pe de altă parte, Bisericile Ortodoxă și Protestante au dobândit experiență ecumenică prin întâlnirile din străinătate din ultimii 15 ani. Teologii sunt (sau ar putea fi) familiari cu gândirea teologică a celorlalte Biserici și este evident că pozițiile lor sunt încă divergente în mare măsură. Deocamdată o unitate mai profundă între Biserici nu este posibilă. Un exemplu recent a fost oferit de Patriarhul Ecumenic Bartolomeu, la cea de-a 12 Adunare a KEK din Norvegia (Iunie 2003). În timpul slujbei de deschidere el a rostit un mesaj de cooperare, expunând însă și diferențele existente, care impun continuarea dialogului. El afirma: „Unitatea

³⁰ Buletinul informativ AIDRom nr. 2, 2002, pp. 1-3. Vezi și www.aidrom.ro.

³¹ A se vedea și: Romocea, Christian, ‘A Strategy for Social Reconciliation in the Ethnic Conflict in Transylvania’, în „Religion in Eastern Europe” 23/5 (2003), p. 19.

³² Van de Vyver, Greet, *Samen in het land van Dracula, socio-culturele praxis en interetnisch samenleven in Transylvanië*, Leuven: Universitaire Pers, 2002, pp. 244-245.

noastră este autentică, dar încă incompletă. În pofida împlinirilor pe calea unității vizibile – pentru care Îl slăvim pe Dumnezeu – noi, ortodocșii, rămânem convinși că nu este încă timpul să împărtășim Trupul și Sângele Domnului la Masa Sa. Continuă să existe probleme doctrinare serioase asupra cărora noi, ca Biserici, nu am căzut încă de acord; de aceea, în lumina înțelegerii ortodoxe a Euharistiei, ar fi nerealist și chiar eronat să ne împărtășim în comun.”³³

Viorel Ioniță declara că viitorul va cere cooperare între Biserici. El afirma: „Primii pași pe calea cunoașterii ecumenice reciproce au fost făcuți. Acum trebuie să pășim mai departe, dar nu avem îndrăzneala necesară.”³⁴ Înalt Prea Sfinția Sa Daniel afirma încă din anii 1990 că alternativa la ecumenismul prezent nu este anti-ecumenismul, ci ecumenismul ameliorat. În România, am perceput o deschidere mai mare spre „asistență ecumenică practică”, nu spre „legături inter-confesionale mai strânse”. Paul Botică, un pastor Baptist român, amintește activități comune în închisori, spitale, orfelinate, acțiuni pentru ajutorarea celor săraci, fără locuințe, ca oportunități pentru cunoaștere reciprocă și inițierea unui dialog relevant.³⁵ În privința propunerilor de la Iași (1998), el comentează că aceste planuri riscă să fie subminate dacă nu vor fi implementate. El observă începuturi firave, motivații sincere și acțiuni adecvate venind din partea tuturor Bisericilor care indică dezvoltarea dialogului ecumenic ca trăsătură vizibilă a tot mai multor Biserici.³⁶

4. Câteva note de final

În declarații recente, toți conducătorii Bisericilor implicate în contactele dintre Ortodoxie și Protestantism au afirmat că relațiile interbisericești sunt „bune”. În discursul din Germania (2003) privitor la exigențele actuale ale ecumenismului, Patriarhul Teoctist a declarat că relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu alte Biserici și comunități religioase din România sunt, în general, „bune”. Episcopul Christoph Klein, conducător al Bisericii Luterane (germane) din Sibiu, a exprimat aceeași opinie într-un interviu din Octombrie 2003. El a exprimat această idee încă de la începutul anilor ‘90. Referindu-se la întâlnirea WARC (Alianța Mondială a Bisericilor Reformate) de la Oradea, în 2002, Géza Pap Episcopul Bisericii Reformate (maghiare) sublinia într-o scrisoare că relațiile cu celelalte denominațiuni sunt „pozitive”. Nemulțumirile sale vizau autoritățile române (care nu au restituit proprietățile bisericesti confiscate de comuniști) și reprezentanții europeni ai WARC (care, în opinia sa, nu sunt deschiși față de eforturile Bisericii Reformate).³⁷ Episcopii Christoph Klein și Géza Pap sunt membri ai Consiliului de conducere al AIDRom.

În timpul unei audieri la cea de-a 12 Adunare a KEK de la Trondheim (2003), Michael Tița, de la Departamentul de Relații Externe al Bisericii Ortodoxe Române, a folosit calificativul „foarte bune”. Totuși, declarațiile pozitive ale liderilor bisericii nu reflectă întreaga situație. Într-o conversație avută cu Prof. Dorin Oancea din Sibiu, el considera că relațiile „nu sunt rele”, dar mai bune cu Bisericile luterane decât cu cele

³³ www.cec-kek.org

³⁴ Ioniță, art. cit., p. 3.

³⁵ Botică, Paul, ‘*Kissing the Crucifix, Practical Steps toward Effective Ecumenical Dialogue and Cooperation in Romania*’, în „Religion in Eastern Europe”, 19/2 (1999), 40.

³⁶ Botică, art. cit., p. 43.

³⁷ Scrisoarea Episcopului Géza Pap este disponibilă în ‘*Karpatenbekken*’, un periodic al Dutch Working Group for Relationships among Christian Communities in The Netherlands and Eastern Europe (Landelijke Werkgroep Gemeentecontacten). (nu sunt furnizate alte referințe)

din tradiția reformată. El a adăugat că ecumenismul pe plan local este adesea de nivel „foarte bun”. Acesta nu este însă cazul în Cluj Napoca unde relațiile ecumenice între Ortodocși și Protestanți nu sunt bine dezvoltate. În special unele voci protestante au exprimat scepticism în această privință. Mă voi referi la două exemple care pot explica disensiunile dintre cele două comunități. În timpul slujbelor oficiate cu ocazia Zilei Mondiale de Rugăciune, femeile românce au putut să folosească limba maternă în biserica reformată, însă femeilor maghiare nu li s-a permis să vorbească în maghiară în Biserica Ortodoxă. Am auzit o poveste similară referitoare la fondarea unei stații de radio ecumenice la Cluj Napoca: programele puteau fi difuzate doar în limba română, nu în maghiară. Etnicii maghiari se identifică puternic cu limba lor, de care sunt profund atașați.³⁸ Din punct de vedere religios, maghiarii sunt divizați în romano-catolici, reformați, unitarieni, luterani și neo-protestanți, dar faptul că sunt diferiți din perspectiva religiei de majoritatea ortodoxă dă naștere unei anume omogenități în cadrul etniei. Acum câțiva ani Biserica reformată Tokoz de la Cluj Napoca, o congregație nouă și tânără, a avut o inițiativă deosebită. Biserica dispune de un sistem de traducere simultană, ceea ce permite credincioșilor de naționalitate română să participe la slujbele reformate. Sistemul de traducere simultană permite, totodată, Bisericilor să găzduiască manifestări interbisericești. Poziția oficială a conducerii Bisericii Reformate maghiare este de a nu impune servicii în limba română, din cauza unor rațiuni de ordin politic și istoric (teamă de asimilare și de dominare de către majoritatea românească).³⁹

Pe de altă parte, trebuie menționate alte două activități ecumenice de la Cluj Napoca. În apropierea Crăciunului, corurile Facultăților de Teologie Ortodoxă, respectiv Reformată, susțin concerte comune la Catedrala Ortodoxă și în Biserica Reformată, în prezența episcopilor ortodocși și reformați. Acum doi ani s-a constituit Institutul pentru Studii Biblice care reunește cadre ale Facultăților de Teologie Ortodoxă, Reformată, Romano-Catolică și Greco-Catolică. Am auzit de mai multe ori ideea că generația tânără este mai în măsură să pregătească viitoare activități ecumenice. Politica a jucat un rol important, dar nefavorabil la Cluj Napoca. Fostul primar, Gheorghe Funar, era exponentul unor opinii naționaliste extremiste, care ofensau minoritatea maghiară. Situația este complet diferită la Sibiu unde Johannes Klaus, de etnie germană, a primit voturile majorității românilor.

Abdelfattah Amor, emisar special al ONU, nota, în septembrie 2003, că în România nu se manifestă intoleranță religioasă și că importanța libertății religioase și a convingerilor este percepută la toate nivelurile. El sublinia totuși nevoia soluționării problemei retrocedării proprietăților.⁴⁰

Imaginea interacțiunilor confesionale de-a lungul celor 15 ani prezintă competiția dintre pozitiv și negativ. Observatorul sceptic privește recentele declarații pozitive ale conducătorilor bisericești ca fiind exagerate sau ca o imagine diplomatică aranjată pentru străinătate. Un astfel de observator își poate vedea ideile confirmate permanent. Cercurile și atitudinile anti-ecumenice ca și stagnarea există cu adevărat. Dar o privire mai apropiată va evidenția relații pozitive între creștini aparținând diferitelor tradiții, dar și inițiative încurajatoare menite să depășească faza existenței separate. Indubitabil lucrurile pot sta (mult) mai bine, dar, după 15 ani de transformări politice, climatul interconfesional actual este, în opinia noastră, ameliorat. Multe voci consideră vizita Papei Ioan Paul al II-lea, din mai 1999, ca un important pas înainte în

³⁸ Van de Vijver, *Samen in het land von Dracula*, 37.

³⁹ www.crwrc.org/programs/justice/stories ‘Ethnic Reconciliation in Romania’.

⁴⁰ *Viata cultelor*, 503, (2003).

relațiile ecumenice. Rolul Bisericii Romano-Catolice în România nu constituie, în fapt, subiectul acestui articol, dar implicarea sa ecumenică a devenit tot mai vizibilă în ultimii ani. Aproximativ 5.6% din populație (incluzând greco-catolicii) urmează învățătura catolică, majoritatea fiind membri ai etniei maghiare. La nivel internațional, dialogul teologic între Ortodoxie și Catholicism a fost inaugurat la începutul anilor '80. Conform Documentului de la Balamand 1993, Bisericile Romano-Catolică și Ortodoxă se recunosc reciproc ca Biserici Surori. Această temelie a permis BOR să întărească legăturile cu Biserica Romano-Catolică, ce au culminat cu vizita Papei în România, un adevărat eveniment istoric, fiind prima vizită a unui papă într-o țară predominant ortodoxă. Între timp, este evident că PF Teoctist și Sfântul Părinte au devenit buni prieteni, împărțind principii etice comune. Radio Vatican a numit România „cea mai deschisă țară, din punct de vedere ecumenic.”⁴¹ La rândul său, Biserica Ortodoxă Română încearcă să deblocheze dialogul dintre Ortodoxie și Catholicism la nivel internațional. Bunele relații dintre cei doi lideri religioși au oferit Bisericii Romano-Catolice o poziție ceva mai vizibilă în societatea românească, ea urmând de altfel să devină membră a viitorului Consiliu Național al Bisericilor. În mai 2004, la cinci ani de la vizita Papei, Cardinalul Walter Kasper, președinte al Consiliului pentru Unitate Creștină de la Vatican, a vizitat România. I s-a decernat o distincție de către Facultatea Teologică Greco-Catolică de la Cluj Napoca, Transilvania, o regiune pe care Papa nu o vizitase. La Cluj Napoca, el s-a întâlnit și cu reprezentanți ai Bisericilor protestante și ai comunităților evreiești. Înainte de vizita la Cluj Napoca, el a fost primit de conducătorii Bisericii Ortodoxe Române.⁴² Schimburile dintre BOR și Vatican au, evident, un impact asupra dialogului ecumenic și impulsionează dialogul problematic dintre Biserica Ortodoxă Română și cea Greco-Catolică.

În final, ne vom referi la două inițiative interconfesionale recente care demonstrează ameliorarea climatului ecumenic în România.

- În vara anului 2003, o expoziție cu tema „Caracterul etnic și confesional în Transilvania la începutul epocii moderne”, a fost organizată la Alba Iulia. Ea s-a concentrat pe istoria confesională a Transilvaniei în secolele XVI-XVII, o atmosferă caracterizată de toleranță. În acea perioadă, regiunea era adaptată mult mai bine coabitării interetnice și interconfesionale decât restul Europei. În 2003, cinci denominațiuni istorice au luat parte la această expoziție. Desigur, situația Bisericii Ortodoxe este astăzi lta, în acele timpuri ea nefiind oficial recunoscută.
- În martie 2004, la Academia Luterană din Sibiu, s-a desfășurat conferința ecumenică „Sărăcia și problemele sociale în România din perspectiva integrării europene”. 29% dintre locuitorii României sunt săraci, 11% sunt foarte săraci, iar 6% trăiescu sub pragul minim de sărăcie. Salariul minim se ridică la 70 Euro, iar pensia minimă la 28 Euro. Conferința a reunit 50 de delegați ai organizațiilor de ajutorare, bisericilor, instituțiilor filantropice și sociale, ai Ministerului Muncii și Solidarității Sociale. Reprezentanții celor trei Biserici participante (Luterană, Ortodoxă și Romano-Catolică) au semnat un „memorandum social”, adresat guvernului și instituțiilor sociale și economice.

Huub Vogelaar este implicat într-un proiect de cercetare al Centrum IIMO din Utrecht, Olanda, referitor la relațiile dintre Ortodoxie și Protestantism în Europa de

⁴¹ *Viața cultelor*, 522 (2003).

⁴² *Viața cultelor*, 554 (2004).

Est. Predă ecumenism și misiologie la Facultatea Teologie Protestantă și la Centrul Protestant de Perfecționare a profesorilor de religie, la Bruxelles, Belgia.

Adresa sa este: Minister Nelissenstraat 19, NL-4818 HS Breda, E-mail: huub.vogelaar@planet.nl

Traducere: Pr. lect. dr. Dan Sandu și George Colibaba
Institutul Ecumenic „Sf. Nicolae” Iasi